

УДК 811.187'375.438

DOI: 10.31891/2415-7929-2019-19-10

СЕРГЕСЬВА О. В.

Хмельницький національний університет

ВИКОРИСТАННЯ АНТОНІМІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ ПРИ ПЕРЕДАЧІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

У статті розглядається антонімічний переклад як один із ефективних прийомів передачі фразеологічних одиниць з англійської мови на українську. Аналізуються основні види цієї лексико-граматичної трансформації. Значну увагу приділено опису використання антонімічного перекладу. курсив.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, антонімічний переклад, трансформація, способи передачі фразеологічних одиниць.

SIERHIEIEVA O.

Khmelnitskyi National University

USING ANTONYMIC TRANSLATION IN RENDERING ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS INTO UKRAINIAN

The article considers phraseological units and antonymic translation as one of the most effective methods of transmission of lexical units. Antonymic translation is shown to be an independent type of translation. Antonymic translation is defined as a translation mode whereby an affirmative (positive) element in the ST is translated by a negative element in the TT and, vice versa, a negative element in the ST is translated using an affirmative element in the TT, without changing the meaning of the original sentence. It is not a word-for-word translation, but a transformation when the translator selects an antonym and combines it with a negation element. Antonymic translation as such can be understood in broader and narrower terms, i.e. it may cover instances of a simple substitution of an element in the ST by its antonymic counterpart (negative or positive) in translation; positive / negative recasting, a translation procedure where the translator modifies the order of the units in the ST in order to conform to the syntactic or idiomatic constraints of the TT; and narrowing of the scope of negation whereby the original negative sentence is turned into an affirmative one in translation by moving the negation element to a word phrase or an elliptical sentence. The term antonymic translation covers all these three types. Generally, antonymic translation consists not only in the transformation of negative constructions to affirmative or vice versa: an original phraseological unit can be substituted for other expressions with the opposite meaning in a target language or an occasional antonym. The usage of antonymic translation as one of the methods of contextual replacement has been investigated. The main types of this lexical and grammatical transformation are systematized. The attention is focused on the reasons for using antonymic translation.

Keywords: phraseological unit, antonymic translation, transformation, means of rendering phraseological units.

Фразеологічні одиниці становлять важливий пласт будь-якої мови. Вони функціонують як у літературному, так і в розмовному її варіантах, збагачують її та наповнюють новим змістом. Фразеологічні вирази вживаються майже в усіх галузях життя сучасної людини. Вони часто зустрічаються, як в оригінальних творах класиків, так і в сучасних письменників, активно використовуються в засобах масової інформації та у повсякденному мовленні. Вивчення фразеологізмів надає можливість прослідкувати історію країни, краще ознайомитись з її звичаями та традиціями, побутом та культурою, а також дізнатися про менталітет людей, які розмовляють цією мовою.

Переклад фразеологічних одиниць можна вважати одним з найважчих перекладацьких аспектів. Основні труднощі, з якими перекладач може зіткнутися при перекладі фразеологізмів, полягають в повній відсутності аналога в мові перекладу, або ж наявності аналогічних за змістом, але різних за сферою вживання і відтінку звучання фразеологізмів в мові перекладу. Наприклад, фразеологізм в одній мові може мати позитивну конотацію, а його аналог в іншій мові носитиме негативне значення.

Беззаперечним є факт того, що фразеологізми займають особливе місце в словниковому складі англійської мови. Їх специфічна структура приваблює і викликає неабияку зацікавленість науковців, а з іншого боку вимагає серйозного аналізу змісту та форми мовних одиниць. Наразі особливої уваги потребує аналіз ролі антонімічного перекладу у передачі фразеологізмів з англійської мови на українську. Все це зумовлює актуальність цього дослідження.

Метою статті є аналіз антонімічного перекладу як одного із найбільш ефективних прийомів передачі фразеологічних одиниць з англійської мови на українську.

Поняття фразеологічна одиниця у лексикології ввів мовознавець В. В. Виноградов. За його словами, фразеологізм – це самостійна мовна одиниця, яка характеризується відповідними диференційними ознаками. Такими ознаками для фразеологічних одиниць є: 1) фразеологічне значення; 2) компонентний склад; 3) граматичні категорії [3, с. 8]. Як синоніми до цього поняття використовують такі терміни як «фразема», «фразеологічний зворот», «стійке сполучення слів», «ідіома» тощо. У свою чергу лінгвіст О. В. Кунін перейняв введений В. В. Виноградовим термін «фразеологічна одиниця» та визначав його як стійке сполучення лексем з повністю або частково переосмисленим значенням [6, с. 6–8].

Задля досягнення адекватності перекладу основним завданням перекладача є вміння використовувати

перекладацькі трансформації для найбільш точної передачі інформації в тексті оригіналу мовою перекладу. При цьому серед великої кількості трансформацій потрібно обрати ту, яка найбільш точно зможе передати значення лексичної одиниці, що перекладається. Зазначимо, що контекстуальна заміна вирізняється серед інших перекладацьких трансформацій, адже для її створення не існує точних правил, оскільки переклад лексичної одиниці в даному випадку залежить від контексту. Одним з прийомів контекстуальної заміни є антонімічний переклад.

Вивченням проблем антонімічного перекладу як способу перекладу лексичних одиниць займалися, як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, такі як Ш. Баллі, Л. С. Бархударов, В. В. Виноградов, Л. К. Латишев, Т. Р. Левицька, В. І. Карабан, І. В. Корунець, Т. А. Казакова, В. Н. Комісаров, О. В. Кунін, І. Я. Рецкер, А. М. Фітерман, Ю. Найда, Л. П. Сміт та ін.

Бархударов дає наступне визначення антонімічного перекладу: «Під цією назвою в перекладацькій літературі відома широко поширена комплексна лексико-граматична заміна, сутність якої полягає в трансформації конструкції в негативну чи навпаки, негативною в стверджувальну, що супроводжується заміною одного з слів перекладного речення вихідної мови на її антонім в цільовій мові [2, с. 215]. Дослідник підкреслює, що антонімічна заміна найчастіше використовується при заміні негативною конструкції на стверджувальну, наприклад:

Stradlater didn't say anything. – Стредлейтер промовчав.

They gave me the wrong book, and I didn't notice it till I got back to my room. – Я тільки вдома помітив, що мені дали не ту книгу.

Науковець Т. А. Казакова пояснює, що антонімічний переклад спирається на логічний постулат, згідно з яким заперечення будь-якого значення можна прирівняти до ствердження протилежного йому значення. На практиці антонімічний переклад, як правило, пов'язується з заміною однієї з лексем оригіналу на її міжмовний антонім. Прикладом може слугувати переклад широко відомого фразеологізму з обряду весільної літургії, описаного в Книзі загальних молитов: *Till death us do part/Till death do us part* – «допоки смерть не розлучить нас» [4, с. 201].

Причини, що викликають необхідність антонімічного перекладу, різні: наприклад, він може бути обумовлений асиметрією лексико-семантичних систем, що виявляється в тому, що будь-яке поняття не має засобів вираження в мові перекладу: англійському дієслову *keep off* в українській мові можуть відповідати дієслова протилежних значень із запереченням «не підпускати близько»: *The police kept the fans off the pitch - поліція не підпускала вболівальників до поля; keep off the grass – по газонах не ходити*. Такі антонімічні заміни не викликають особливих труднощів, оскільки зареєстровані в словниках. Вибір антонімічної форми може бути продиктований узусом, тобто звичним вживанням в мові тих чи інших форм. Наприклад: укр. мовчу – англ./*Say no more, I say no more*.

По суті, термін «антонімічний переклад», який зустрічається в перекладознавчій літературі, є неточним, оскільки слово, що перекладається, не замінюється на антонім у мові перекладу, а змінює лише форму на протилежну, тоді як його зміст, значення залишається без особливих змін. Тому для позначення означеного способу перекладу краще використовувати термін «формальна негативація», в якому підкреслюється саме зміна форми слова або словосполучення і не йдеться про антонімічність як таку, що пов'язана із зміною змісту на протилежний [7, с. 87].

Виявлено, що є три види антонімічного перекладу:

1) негативація (слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом або часткою заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом не- або словосполученням з часткою не, наприклад, *to continue – не зупинятися, small – невеликий, to ignore – не помічати*);

2) позитивація (слово або словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негативного компонента, наприклад, *unabbreviated – повний, unabolished – такий, що залишається чинним, unallowed – заборонений, to disable – блокувати, закривати*),

3) анулювання двох наявних у реченні негативних семантичних компонентів (наприклад, *to not defuse – залишати із запальником (бомбу), not impossible – можливий, not disaggregative – цільний, to disappear never – завжди залишатися*).

Практично завжди останній вид перекладу використовується для передачі поширеною в англійській мові конструкції з негативною часткою *not* та сполучниками *until* і *unless*. Наприклад: *She didn't become famous until 2005. – Вона стала відомою лише в 2005*.

В певних контекстах деякі англійські слова, що не мають у своєму складі заперечувальних морфем, але містять, як правило, заперечувальний семантичний компонент, можуть перекладатися подібними за значеннями словами з префіксом «не-» або сполученнями частки «не» з антонімічним відповідником слова, що перекладається, наприклад, *to fail «не вдатися», to hate «не полюбляти», to be ignorant «бути невідомим (чогось)», avoidable «не неминучий»*. Тому формальна негативація є одним з прийомів реалізації контекстуальної заміни, тобто такої лексичної заміни, що можлива лише в певному контексті [9, с. 112].

В цілому при аналізі антонімічного способу перекладу англійських ФО на українську мову, ми прийшли до висновку, що при перекладі фразеологізмів, на відміну від перекладу вільних словосполучень, частіше відбувається заміна позитивної конструкції негативною, наприклад:

So keep a good heart, and don't miss the seven o'clock train. – Отже, не падайте духом і не спізнитесь на поїзд.

My lord's caprices... have kept us perpetually on the move. – Через примхи лорда ... нам усім не сидиться на одному місці.

"Keep your eye on him," whispered Mr. Bruff. – Не втрачайте його з поля зору, – прошепотів містер Брефф.

Науковці Л. С. Бархударов і А. Д. Швейцер вважали, що коли стверджувальна англійська конструкція з прийменником *without* (без) передана стверджувальною конструкцією у мові перекладу, то ми також можемо вважати цей вид перекладу антонімічним [2; 9]. Наприклад: *She would be very upset, she would cry perhaps... You can't make an omelette without breaking eggs.* – Вона буде дуже засмучена, напевно, навіть поплаче ... Ну що ж, щоб рибу з'їсти, треба у воду лізти.

Застосування антонімічного перекладу при передачі на українську мову англійської конструкції з *not ... until / till* (не раніше ніж) також виявилось притаманним щодо фразеологічних одиниць: *Don't halloo till you are out of the woods.* – Не кажи «гон», поки не перескочиш.

Таким чином, антонімічний переклад є самостійним видом перекладу. Антонімічним може бути як фразеологічний аналог, так і нефразеологічна відповідність (калькування, описова конструкція). Як справедливо зазначив Я. І. Рецкер, іноді використання антонімічного перекладу може бути єдиною можливістю правильної передачі думки, так як прямий переклад може привести до абсурду [8].

У кожній мові є лексичні одиниці, при перекладі яких виникають труднощі, адже вони не мають відповідників в мові перекладу. У таких випадках перекладач звертається до трансформацій. У цій статті ми розглянули антонімічний переклад як ефективний спосіб перекладу лексичних одиниць та проаналізували погляди різних учених. Варто зазначити, що антонімічний переклад є контекстуальним і досить часто використовується при перекладі, оскільки розширює межі свободи мови. Крім того, цей прийом дозволяє додати в переклад лексичну різноманітність, а також допомагає досягти комунікативної рівнозначності різномовних текстів та посилити смислові акценти. Проведення подальших досліджень в обраній сфері є досить перспективним, оскільки умови використання антонімічного перекладу не можна вважати цілком регламентованим.

Література

1. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – 2-е изд., стереотипное. – М.: Едиториал, 2001. – 392 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод. – М.: Международ. отн., 2001. – 240 с.
3. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В. В. Виноградов – М., 2006. – 342 с.
4. Казакова Т.А. Практичні основи перекладу.- СПб: «Видавництво Союз», 2000. - С.320
5. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов / Корунець І.В. Навчальний посібник. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 458 с.
6. Кунин А. В. Курс фразеології сучасного англійського мови / А. В. Кунин. – Дубна: Фенікс+, 2005. – 488 с.
7. Латышев Л.К., Провоторов В.И. "Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе"/Л.К. Латышев, В.И. Провоторов. - М.: НВЧ-Тезаурус, 2001. - 254с
8. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международ. отн.,1974. – 216 с.
9. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 2001. – 215 с.
10. Смит Л. П. Фразеология английского языка / Смит Л. П. – М.: Дрофа, 1998. – 158с.

References

1. Bally Sh. Frantsuzskaia stilystyka / Sh. Bally. – 2-e yzhd., stereotypnoe. – M.: Edytoryal, 2001. – 392 s.
2. Barkhudarov L.S. Yazyk y perevod. – M.: Mezhdunarod. otn., 2001. – 240 s.
3. Vynohradov V. V. Ob osnovnykh tyakh frazeolohycheskykh edynyts v russkom yazyke / V. V. Vynohradov – M., 2006. – 342 s.
4. Kazakova T.A. Praktychni osnovy perekladu.- SPb: «Vydavnytstvo Soiuz», 2000. - S.320
5. Korunets I. V. Porivnialna typolohiia anhlyiskoi ta ukrainskoi mov / Korunets I.V. Navchalnyi posibnyk. – Vinnytsia: Nova knyha, 2003. – 458 s.
6. Kunyn A. V. Kurs frazeolohyy sovremennoho anhlyiskoho yazyka / A. V. Kunyn. – Dubna: Fenyks+, 2005. – 488 s.
7. Lатышев L.K., Provotorov V.Y. "Struktura y soderzhanye podgotovky perevodchikov v yazykovom vuze"/L.K. Lатышев, V.Y. Provotorov. - M.: NVCh-Tezaurus, 2001. - 254s
8. Retsker Ya.Y. Teoryia perevoda y perevodcheskaia praktyka. – M.: Mezhdunarod. otn.,1974. – 216 s.
9. Shveitser A. D. Teoryia perevoda: status, problemy, aspekty. – M.: Nauka, 2001. – 215 s.
10. Smyt L. P. Frazeolohiia anhlyiskoho yazyka / Smyt L. P. – M.: Drofa, 1998. – 158s.

Надійшла / Paper received: 12.09.2020

Надрукована / Paper Printed : 02.11.2020